

בשעה שהוא לומד תורה, ולא היה לך לחפוף ראשך בשעה
שאתה צריך לבוא ללמוד תורה.
הגמרא מבררת איזה חלק מישראל יזכו להגאל בביאת המשיח:
תניא, רבי סימאי אומר, נאמר לגבי יציאת מצרים (שמות ו) וְלִפְתָּחִי
אֶתְּכֶם לִי לְעֵם, וְנֶאמַר (שם ו) וְהִכַּמְתִּי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ, מִקֵּישׁ
הפסוק את יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה בביאתן לארץ נכנסו
רק שנים – יהושע בן נון וכלב בן יפונה מתוך ששים ריבוא שיצאו
ממצרים, וכל השאר מתו במדבר, אף יציאתן ממצרים היתה כך,
שיצאו שנים משישים ריבוא, וכל השאר מתו בשלשת ימי האפילה
שהיו במכת חושך. אמר רבא, וכן יהיה לימות המשיח, שישארו רק
שני בני אדם מתוך ששים ריבוא, שנאמר (יהושע ב יז) וְעֵנִיתָ שְׁפָה
בְּיָמֵי נְעוּרֶיךָ וּבְיָוֶם עֲלֵתָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ותיבת 'וענית' היא מלשון
עינוי, שבביאת המשיח יהיו ישראל מעונים ושפלים כמו ביציאת
מצרים, שרובם ימותו וישארו רק שני בני אדם מכל ששים ריבוא.
הגמרא מביאה ברייתא בענין שיעבוד מצרים: תניא, אמר רבי
אלעזר ברבי יוסף, פעם אחת נכנסתי לעיר אלכסנדריא של מצרים,
ומצאתי וכן אחד מצרי ואמר לי, בא ואראך מה עשו אבותי
לאבותיך, מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב ומהם טבעו בבנין, ועל
דבר זה – על ענין זה שהיו מועכים אותם בבנין, נענש משה רבינו,
שנאמר (שמות כב) וְאִמָּא בְּאֵתִי אֶל פְּרַעֲהַ לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה,
שאחרי שבא משה רבינו ואמר לפרעה שיוציא את ישראל
ממצרים, גור עליהם פרעה ולא יתנו להם תבן, ואף על פי כן
יגטרכו להשלים את מנין הלבנים כל יום, ומי שלא היה עושה ה
היו מועכים את בניו בבנין במקום הלבנים, וחזר משה רבינו ואמר
לה' שבגללו הורע יותר לישראל, אמר לו הקדוש ברוך הוא, חבל
על דאברין ולא משתבחין – חבל על האנשים הגדולים שאבדו מן
העולם, ואיני יכול למצוא חסידים כמותם, הרי כמה פעמים נגליתי
על אברהם יצחק ועקב בשם 'אל שדי', ולא הרהרו על מדותי, ולא
אמרו לי מה שמך, והיו כמבואר שלא הרהרו האבות אחר מידותיו
של ה', אמרתי לאברהם 'קום התהלך בפארץ לארצה ולרחל ב' לך
אתננך' (בראשית יג יז), ולאחר זמן פקש מקום לקבור את שרה, ולא
מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף (שם כג טז), ולא הרהר על
מדותי, וכן אמרתי ליצחק 'גור פארץ והאתה עמך ואברכך' (שם
כג א), ולאחר מכן בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו, עד שעשו
מריבה, שנאמר (שם כג ב) וַיִּרְבוּ דְעֵי יָדָה עַם רַעִי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ
הַמַּיִם, ואף על פי כן לא הרהר אחר מדותי, וכן אמרתי לעקב 'הארץ
אשר אתה שכב עליה לך אתננך' (שם כג א), ולאחר מכן פקש מקום
לנטוע אילן, ולא מצא, עד שקנה במאה קשטות, שנאמר (שם כג ט)
וַיִּקֶּן אֶת חֲלֶקֶת הַיִּשְׁדָּה אֲשֶׁר נָטַע שָׁם אֱהֻלֹּה מִיַּד בְּנֵי חֲמוֹר אֲבִי
שָׁכֵם בְּמֶאֱהָ קֶשֶׁטֶה, ואף על פי כן לא הרהר אחר מדותי, וכן
שלשת האבות לא אמרו לי מה שמך, ואילו אתה אמרת לי 'מה
שמך' בתחלה, שנאמר (שמות ג א) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה
אֲנִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי
אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְׁמוֹ מַה אָמַר אֲלֵהֶם, ועקשיו אתה מהרהר
אחרי מידותי, שאתה אומר לי 'והצל לא הצלת את עמך', (שם ט כט)
ועל זה אמר לו ה' את הפסוק 'עתה תראה (את) אשך אעשה
לפרעה' (שם ו א), ובא לרמוז לו בזה שיענש, שרק במלחמת פרעה
אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים שבארץ
ישראל, אלא יהושע בן נון הוא שיכבוש מהם את ארץ ישראל.
נאמר בפסוק, בשעה שעבר ה' לפני משה ואמר לו את שלש
עשרה מידותיו (שמות לד ח) וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקַּח אֹרֶזָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה.
מבררת הגמרא: מה ראה משה – מחמת איוו מידה שראה משה
מידה להשתחוות. רבי תנא, נהניא בן גמלא אמר, ארץ אפים ראה,
וכטעם שיבואר להלן. ורבינן אמרי, אמת' ראה, ולכן השתחוה, כיון
שפחד שאם ידון ה' את ישראל במדת האמת, יתחייבו כליה, ולכן
מידה להשתחוות ולבקש מה' שלא ידונם כפי מעשיהם.
הגמרא מביאה ראייה מברייטא לרבי חנינא בן גמלא ד'אריך אפים
ראה: תניא בברייטא במאן דאמר אריך אפים ראה והשתחוה,
דתנא, בשעלה משה למרום, מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב

מבררת הגמרא: מאי 'אמן', כלומר, כיצד רמוזה באמירת 'אמן'
קבלת עול מלכות שמים. אמר רבי חנינא, תיבת 'אמן' היא ראשי
תיבות של המילים אל מלך נאמן, שהאומר 'אמן' מאמין עליו את
הקדוש ברוך הוא.
הגמרא מביאה מחלוקת בענין זכות האדם לעולם הבא: נאמר
בפסוק (ישעיה ה יד), 'לכן הרהיבה שאל נפשך ופצעה פיה לכלי חק',
אמר ריש לקיש, יש לדרוש את המילים 'לכלי חק', למי שמשייר
אפילו חוק אחר מהתורה שלא קיים, יהא נידון בגיהנם, המכונה
'שאל'. אמר רבי יוחנן, לא נהא למריהו דאמרת להו הכי – אין
רצונו של הקדוש ברוך הוא שתדון כך את ישראל לכף חובה, אלא
אדרבה, יש לדרוש מהפסוק שרק מי שהוא 'לכלי חק' לגמרי,
שלא למד אפילו חוק אחד, הוא נידון בגיהנם, אבל מי שלמד,
ואפילו לא למד אלא חוק אחד, אינו נידון בגיהנם.
הגמרא מביאה מחלוקת דומה בין רבי יוחנן לריש לקיש: נאמר
בפסוק (זכריה יג ח), 'שנאמר' וְהָיָה כָּל הָאֶרֶץ נָאֵם ה' פִּי שְׁנֵים כָּה
יִכְרְתוּ וַיְנַוּ וַיְהַשְׁלִיטוּ וְיִתֵּר כָּה' ומבואר בפסוק ששני חלקים
ימותו, וחלק אחד ישאר, אך לא התבאר כיצד מחשבים את אותם
חלקים, אמר ריש לקיש, אין הכוונה ששני שלישי מכל העולם
ימותו ושליש אחד ישאר קיים, אלא שליש של שם – שליש
ממצאצאי של שם בן נח יהיו, כלומר, יש לנו לרבות מהמילה
'שלישית' הרבה 'שלישיות', ושם בן נח הוא שליש ממצאצאי של
נח, והבן השלישי של שם הוא ארפכשד, שממנו יצאו עם ישראל,
ורק שליש מכל צאצאיו של ארפכשד ישארו חיים, ושני שלישי
ימותו.
אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש, לא נהא למריהו דאמרת להו הכי
– אין זה רצוי לפני ה' שתאמר כן, שהרי לדברך יתכן שיתמעטו
ישראל, שאם מכל צאצאי ארפכשד יהיו ישראל יותר משליש,
נמצא שבכלל שני השלישים שימותו יהיו בודאי גם ישראלים.
אלא כך יש לפרש את הפסוק, אפילו שליש של נח – אף אם ישאר
שליש מכל בני נח, שהם כל העולם, יתיקם פסוק זה, ואף אם לא
יהיו ישראל מרובים כל כך, שיהיו שליש מכל העולם, ישלימו
להם גרי הצדק וחסידיו אומות העולם, ואף אם יהיו ישראל יותר
משליש, ויהיו מקצתם בכלל השני שלישי שימותו, מכל מקום לא
יתמעטו כל כך כמו שאמר ריש לקיש.
הגמרא מביאה מחלוקת נוספת דומה בין רבי יוחנן לריש לקיש:
נאמר בפסוק (ירמיה יד), 'כי אנכי בעלתי בכם' ואני הבעלים שלכם
ולפתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה, אמר ריש לקיש, דברים
בתנן – הפסוק מתפרש בפשוט, שלא ינצלו מישראל אלא אחד
מעיר ושנים מכל משפחה. אמר ליה רבי יוחנן, לא נהא ליה
למריהו דאמרת להו הכי – אין זה רצוי לפני ה' שתאמר כן, שהרי
לדברך יתמעטו ישראל מאד, אלא כך יש לפרש את הפסוק, 'אחד
מעיר' – חסיד אחד בעיר, מובה כל העיר כולה, וינצלו כולם
בזכותו, ושנים ממשפחה – שני חסידים שיהיו במשפחה, מובין את
כל המשפחה כולה להנצל בזכותם.
יתבי רב כהנא קמיה דרב, ויתבי וקאמר – ישב רב כהנא לפני רב,
וישב ואמר שפטוק זה של 'אחד מעיר ושנים ממשפחה' מתפרש
דברים בתנן, וכפי שאמר ריש לקיש. אמר ליה רב, לא נהא ליה
למריהו דאמרת להו הכי, אלא כך יש לפרש, אחד מעיר מובה את
כל העיר, ושנים ממשפחה מובין כל המשפחה.
הגמרא מביאה מעשה ברב כהנא: תניא – ראה רב, דהוה קא חייף
רישיה ופליק ויתבי קמיה דרב – שרב כהנא היה חופף את ראשו
בשעה שהוא צריך ללמוד, ורק אחר כך בא לשבת ללמוד לפני
רב, אמר ליה רב לרב כהנא 'ולא תמצא בארץ חתים', אמר ליה רב
כהנא לרב, מילט קא לויטת לי – האם כוונתך לקלל אותי, שלא
אזכה לחיי העולם הבא, המכונה 'ארץ החיים'. אמר ליה רב, קרא
קאמינא – כוונתי היתה לומר את הפסוק באיוב, שבתחילה נאמר
(שם כח יג) וְהִתְקַמְהָ מֵאֵין תִּמְצָא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה, ועל זה נאמר
(שם כח יג) 'לא תמצא בארץ החיים', כלומר, לא תמצא תורה בפי
שמותיה עצמו עליה – אין התורה מתקיימת במי שמעיד את גופו

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' א

1	וְכוֹתֵב בַּתּוֹרָה אֶת הַמִּדָּה 'אֶרֶץ אֲפִים', אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,	5	שֶׁתְּצַטֵּר לַמִּדָּה זֹה, וּפְשָׁטָאֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּרְגְּלִים וּבִיקֵשׁ מִשָּׁה
2	תְּהִיָּה 'אֶרֶץ אֲפִים' רַק לְצַדִּיקִים. אָמַר לוֹ ה', אֲנִי 'אֶרֶץ אֲפִים' אֶף	6	מִהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁימַחַל לָהֶם, אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הָאֵם
3	לְרָשָׁעִים. אָמַר לוֹ מִשָּׁה, רָשָׁעִים יֵאָבְדוּ, וְלֹא יִהְיֶה לָךְ אֶרֶץ אֲפִים	7	לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִּי, שֶׁאִיִּהָ 'אֶרֶץ אֲפִים' רַק לְצַדִּיקִים, וְאִילוֹ הִרְשָׁעִים
4	אֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ ה', הִשְׁתָּא חַיִּית מַאי דְּמַבְעֵי לָךְ – אֵתָה תִּרְאָה	8	יֵאָבְדוּ.

סנהדרין דף קיא עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת-קודש) ריא

במיתת סייף וממונם נשרף ואסור בהנאה. ולהלן יבוארו פרטי
הדינים בזה.
אנשי עיר הנדחת – אנשי העיר שרובם הודחו לעבוד עבודה זרה,
אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (דברים יג יד) 'יצאו אנשים בני
בליעל מקרבך וידיחו את (אנשי) [ישיבין] עירם', ומשמעות דברי
הכתוב 'יצאו אנשים', יש ללמוד שיצאו מכלל ישראל, ואין להם
חלק עמם לעולם הבא.
ואין נהרגים במיתת סייף כדן אנשי עיר הנדחת, עד שיהיו מדיחיה
– האנשים שהדיחו את יושבי העיר לעבוד עבודה זרה, מאותה
העיר – דרים באותה העיר של המודחים, ומאותו השבט – וכן
שיהיו המדיחים בני אותו השבט של המודחים, ועד שיודיע רופא –
וכמו כן אין העיר נעשית לעיר הנדחת עד שיוודע רוב תושבי
העיר לעבוד עבודה זרה, ועד שיהיו אנשים – וכן אינם נהרגים
אלא אם כן היו המדיחים אנשים, ולא נשים או קטנים. אבל אם
הדיחו נשים וקטנים, או שהודח רק מיעוט של העיר, או שהיה
מדיחיה דרים מחוצה לה – חוץ לעיר, הרי דינם של מודחים אלו
ביתדים העובדים עבודה זרה, שמיתתם בסקילה וממונם מותר
בהנאה.
וגריבין המודחים שני עדים והתראה לכל אחד ואחד, דהיינו שאינם
נהרגים אלא אם כן ישנם שני עדים על כל אחד מן העובדים
לעבודה זרה, וכמו כן התרו העדים בכל אחד מהם קודם שעבד.
זה חוקר ביתדים במקריבים – לענין זה ממרים היחידים העובדים
עבודה זרה מן המרובים העובדים, שהיחידים מיתתם בסקילה
החמורה, ולפיכך – מאחר שהחמירה עליהם התורה במיתתם,
הקילה עליהם שמונם פלט – שאין מכילים את ממונם עמם,
ומותר הוא בהנאה, ואילו המריבין העובדים עבודה זרה, הקילה
עליהם התורה שמיתתם בסקילה, ולפיכך החמירה עליהם שמונם
אחר, שיש לשורפו ואסור בהנאה.
המשנה מבארת כמה דינים לגבי עיר הנדחת הנלמדים מן
המקראות העוסקים בה: נאמר במקרא (שם יט טו) 'תכה תכה את ישיבי
העיר הזאת לפי חרב', וכיון שלאחר שאדם נמצא בעיר שלושים יום
הוא נחשב מיושבי העיר, לכן יש לדייק מתיבת 'יושבי' שהחמירה
והנמלה – שיירה של רוכבי חמורים וגמלים, העוברת במקום
למקום, ונתעכבה בעיר הנדחת שלושים יום, הרי אלו מצוין אותה,
כלומר, אם רוב יושבי העיר הודחו לעבוד עבודה זרה, ומיעוט
אנשי העיר לא הודחו עממה, אזי דינה של העיר להיות 'עיר
הנדחת', אבל אם יש בה שיירה של רוכבי חמורים וחמורים
שנתעכבו בה שלושים יום, ולא הודחו לעבודה זרה, ובאשר הם
מצטרפים למיעוט נמצא שרוב אנשי העיר לא הודחו, מצילים הם
את כל יושבי העיר שאין ממונם אובד, שהרי אף שיירה זו בכלל
'יושבי העיר' הם, אלא הורגים את המודחים כדן יחידים העובדים
עבודה זרה. (שנאמר) 'החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמה
לפי חרב' (שם), מכאן אמרו חכמים, שנכסי הצדיקים שבתוכה – בתוך
העיר, דהיינו, אלו שלא נידחו לעבוד עבודה זרה, אוגרין – אף
נכסיהם נשרפים בכלל נכסי שאר אנשי העיר, אבל נכסיהם
שבתוכה לה פליטין – אם יש לצדיקים אלו נכסים מחוץ לעיר,
נותרים הם לפליטה, ואין צריך לשורפם, שכן יש לדייק מלשון
המקרא 'אותה' שאין לשרוף אלא מה שבתוכה, והנכסים של
הרשעים, דהיינו, אלו שנידחו לעבוד עבודה זרה, אזי בין אלו
שבתוכה – בתוך העיר, ובין אלו שבתוכה לה – אף נכסים שיש להם
בעיר אחרת, הרי אלו אוגרין, שכן יש לרבות מלשון המקרא 'זאת
כל שללה' (שנאמר) 'זאת כל שללה תקבין אל תוך רחבה' (וגו' שם)
גו' דהיינו, שיש לאסוף את כל הממון שבעיר אל הרחוב שבה,
שהוא מקום רחב שבו מתאספים אנשי העיר, ושם שורפים אותו.
אם אין לה – לעיר זו רחוב, עושין לה רחוב, כדי לקיים את מצוות
הכתוב. וכמו כן אם היה רחבה חוצה לה – אם מקום הכינוס של
בני העיר הוא מחוץ לעיר, אזי פונקסין אותה לתוכה – צריך לעשות
לה רחוב אחר בתוכה, ובו לשרוף את כל נכסי העיר.
(שנאמר) 'ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך'

המשך בעמוד עו

אמר לפניו משה, רבונו של עולם, והאם לא כך אמרת לי שאתה
ארך אפים אף לרשעים, והיינו דתנים – וזהו פירוש הפסוק (במדבר
יד ז) 'ועתה יגדל נא פח ה' כפאשר דברת לאמר', וכאשר דיברת'
היינו כפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא שהוא ארך אפים גם
לרשעים, ומכאן מוכח כדעת האומר שכשראה משה רבינו מדת
'ארך אפים' השתחוה מתוך שמחה, שהרי דבר זה היה לאחר
שחטאו ישראל בחטא המרגלים, ובקש משה רבינו מזה' שימחל
להם, וכשראה שיהיה ברוך הוא מוכיר את המדה 'ארך אפים',
שהיא אף לרשעים, שמח.
מספרת הגמרא מעשה בענין זה: רבי חנא הוה סליק ואילו בדרנא
דבי רבה בר שילא – רבי חנא היה עולה במדרגות בית המדרש של
רבה בר שילא, שמעיה להווא ונקא – שמע ילד העוסק בתורה
דאמר את הפסוק (תהלים צג ה), 'עדותיך נאמנו מאד לביתך קדש
ה' לארץ מימי' וסמיה ליה – והרי סמוך וקודם למזמור זה נאמר (שם
א יז) 'תפלה למשה וגו' איש האלהים', ואם כן מוכח שאף את
הפסוק 'עדותיך נאמנו מאד' וגו' אמר משה רבינו, ולפי זה אמר
רבי חנא, שמע מינה – מוכח מפסוק זה שמשה רבינו 'אמר אפים'
ראה, ומחמת מידה זו השתחוה, שמידה זו רמוזה בלשון 'ה' לאורך
מימי' שבזמור זה, ועל זה אמר משה 'עדותיך נאמנו מאד', שכבר
ראה מדה זו בהר סיני, וכמו שהתבאר בברייתא לעיל.
אמר רבי אלעזר, אמר רבי חנינא, עתיד הקדוש ברוך הוא להיות
עמיה כראש כל צדיק וצדיק – לתת מכהו על ראשי הצדיקים,
ככתב, 'שנאמר (שעיה כח ה) 'ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעצמיה צבי
ולצפירת תפארה לשאר עמו' וגו', מבארת הגמרא: מאי – למי יהיה
ה' 'לעצמיה צבי ולצפירת תפארה' לעושים רצונו ומצפים לישועתו,
ש'צבי' הוא לשון רצון, ו'לצפירת' הוא לשון ציפייה לישועת
ישראל, שהיא תפארת לה'. יכול לכל – האם יהיה כן לכל מי
שעושה רצונו, ואף שמתנאה, תלמוד לומר 'לשאר עמו', והיינו למי
שמונים עצמו בשרים – כשארית שאינה נחשבת, ואינו מתנאה.
הגמרא מביאה את המשך הפסוקים ברשיעה, ומבארת עוד איזה
צדיקים יזכו שהקב"ה יהיה עטרה לראשם: נאמר בפסוק (שם כח ו)
'ולרוע משפט ליושב על המשפט ולנבונה משיבי מלחמה שעה',
מבארת הגמרא: 'ולרוע משפט' היינו מי ששופט את רוחו ורצונו,
וזה הוא הרועה את יצרו – בועט ביצרו וחוזר בתשובה מעבירות
שעשה. 'וליושב על המשפט' זה דין הדין אמת לאמתו.
'ולנבונה', זה המתנבא ביצרו, שמגביר את היצר הטוב על היצר
הרע, שכשואמר לו היצר הרע לחטוא, לא זו בלבד שאינו חוטא,
אלא הולך ומקיים מצוה. 'משיבי מלחמה', זה שנושא ונתן
במלחמתה של תורה. 'שעה', אלו בני אדם שמשגימין ומעריבין –
באים בהשכמת הבוקר ויוצאים רק בערב, בנתיבות גנטיית ונתיבות
מדרשות, ולשון 'שעה' היינו שנעשים כ'שוערים' לפתוח את
הדלתות בהשכמה, ומאחרים שם עד זמן נעילת השערים בערב.
אמרה מרת הירין לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, מה נשתנו
אלו שיש בהם מדות אלו, שאתה מעטר את ראשם, מאלו שאין
בהם מדות אלו. אמר לה הקדוש ברוך הוא, 'וגם אלה ביין שני
ובשכר תעו [וגו'] פקו פליליה' (שם כח ז), ואין לשון 'פקו' אלא
גיהנם, שנאמר (שמואל א' כה לא) 'לא תהיה זאת לך לפוקה', ואין לשון
פלילה אלא דינין, שנאמר לגבי הנוגף אשה הרה שמחייבים אותו
הדיינים לשלם לבעלה את דמי הולדות (שמות כב כב), 'ונתן בפלילים'
כלומר, גם הדיינים והחשובים שבדור טעו על ידי הדין, ובכשלו אף
בהוראה ודיני תורה, ולכן לא יזכו לעטרה שבראש הצדיקים.

משנה

משנה זו עוסקת בדינם של אנשי עיר הנדחת, והיינו עיר שהודחו
מרבית יושביה לעבוד עבודה זרה. ונתחדש בתורה שיש חילוק בין
יחידים העובדים עבודה זרה ובין רוב העיר שעבדו עבודה זרה,
שהיחידים נהרגים על ידי סנהדרין קטנה במיתת סקילה וממונם
מותר בהנאה, ואילו המרובים נהרגים על ידי סנהדרין גדולה

הגמרא מביאה מחלוקת בענין חלוקת עיר לשני שבטים: **איתמר** – נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי האופן שבו חילקו בני ישראל את הארץ, בבראם אליה בימי יהושע. **רבי יוחנן אמר**, חולקין עיר אחת לשני שבטים, שאם נפלה עיר אחת ורובה בתחום שבט אחד ומקצתה בתחום שבט אחר, היו חולקים את העיר לשני השבטים, והיה כל שבט יושב בתוך תחומו. **וריש לקיש אמר**, אין חולקין עיר אחת לשני שבטים, אלא אותו השבט שנמצאת רוב העיר בתחומו, הוא הנוטל את העיר כולה, ואף את מיעוטה הנמצא בתחומו של השבט האחר.

רבי יוחנן מקשה לריש לקיש מן המשנה: **איתביה** – הקשה רבי יוחנן לריש לקיש, שנינו במשנה, שאין העיר נעשית לעיר הנדחת, עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותה השבט, מאי לאו – האם אין לדיין מדברי המשנה, שאף על גב דמדיחיה הם מאותה העיר עדיין אין די בכך, אלא אי איתא מאותה שבט אין אי לא לא – רק אם הם גם מאותו השבט של שאר בני העיר אז נעשית היא לעיר הנדחת, אך אם הם רק מבני אותה העיר ואינם מבני אותו השבט אין דינם של אנשי העיר אלא כיהודים העובדים עבודה זרה, ומאחר והוצרכה המשנה לומר שיהיו אף בני אותו השבט, יש ללמוד מכך שישנו אופן שהמדיחים הם בני אותה העיר אך לא בני אותו השבט, שמע מינה, שחולקין עיר אחת לשני שבטים ושלא כדברי ריש לקיש.

משיבה הגמרא: לא – אין הכרח לומר כן, אלא אפשר להעמיד את המשנה באופן דנפלה ליה בירושה – שהמדיחים ירשו את חלקם בעיר זו מאמם, שהיתה בת שבט אחר, ומאחר שלא היו לה אחים ירשה את נחלת אביה, אי נמי, דהכונה ניהליה פתניה – שקיבלו המדיחים את חלקם בעיר זו במתנה, אף שהם בני שבט אחר, ונמצא שישנה אפשרות שיהיו המדיחים בני אותה העיר ולא בני אותו השבט, אף שמתחילה אין חולקים עיר אחת לשני שבטים.

הגמרא מביאה קושיא נוספת שהקשה רבי יוחנן לריש לקיש: **איתביה** רבי יוחנן לריש לקיש. נאמר במקרא (יהושע כא טו) **ערים תשע מאת שני השבטים האלה**, דהיינו, ששבט יהודה ושמעון נתנו מחלקם תשע ערים ללוויים, מאי לאו ארבע ופולגא מהאי וארבע ופולגא מהאי – שכל אחד מן השבטים נתן מחלקו ארבע וחצי ערים, ומאחר ונתנו ללוויים ערים שלישות, בהכרח צריך לומר שמתחילה היתה עיר אחת שהיתה חצייה של שבט יהודה וחצייה של שבט שמעון, ואותה העיר ניתנה על ידי שניהם ללוויים, ושפע מינה שחולקין היו מתחילה עיר אחת לשני שבטים.

משיבה הגמרא: לא – אין הכרח לומר שכל אחד מן השבטים נתן ארבע וחצי מערי ללוויים, אלא יתכן לומר שנטלו ארבעה מהאי וחמש מהאי – ארבע ערים משבט אחד, וחמש ערים משבט אחר. שבה הגמרא ומקשה: אי הכי שנטלו ארבע ערים משבט אחד וחמש משבט אחר, לפרוש פרושי – היה צריך לפרש מאיזה שבט נטלו ארבע ומאיזה חמש, ומדוע נקט הכתוב באופן כזה, שמשמע שהיתה החלוקה שוה ביניהם.

(שם) יש לדייק מדברי המקרא, שדווקא שפלה של העיר עומד לשריפה, ולא שלל שמים – רכוש הקדש. מכאן אמרו חכמים, ההקדשות שבה – רכוש ההקדש שבעיר הנדחת, יפרו בממון, ותירומות שבה ירקבו, כלומר, אסורים הם בהנאה אך אין לשורפם דרך בזיון, ומעשר שני וכתבי הקדש שבה ינצו. **בבלי לה' אלהיה' (שם)** אמר רבי שמעון, אמר הקדוש ברוך הוא, אם אתם עושין דין בעיר הנדחת – הורגים את יושביה ושורפים את ממונה, מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים קרבן עולה הנשרף בליל לפני.

ויתחת תל עולם' (שם), דהיינו, שיש להשאיר את העיר חריבה, ואסור לבנותה לעולם, ואף לא תעשה נגות ופרדסים – אין לנטוע בה מיני פרי וירק, אלו דבר רבי יוסף הגלילי. אך רבי עקיבא אומר שיש לדייק מהמשך דברי המקרא **לא תבנה עוד**, שדווקא לבנות שחיתה אינה נבנית, דהיינו, שאסור לבנות בה בתים, אבל נעשית היא נגות ופרדסים.

ומסיים הכתוב (שם יג ט) **ולא ידבק בדרך מאומה מן התרם למען ישוב ה' מחרון אפו**, דהיינו, שאם לא תיטול מאומה מנכסי העיר שהחרמו ישוב ה' מחרון אפו, ללמדך, שכל זמן שהרשעים הלווקחים מן התרם נמצאים בעולם, יש חרון אף בעולם, ובשעה שאבדו רשעים אלו מן העולם, נסתלק חרון אף מן העולם.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת את דיני עיר הנדחת מן המקרא: **תנו רבנן** – שנו חכמים בברייתא, הדורשת את המקרא (דברים יג ט) העוסק בעיר הנדחת **יצאו אנשים בני בליעל מקרבה, וידיחו את יושבי עירם** לאמר, נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם, ומפרשת, שמתיבת **יצאו** יש ללמוד, שדווקא הן – המדיחים עצמם, **ולא שלוחין**, דהיינו, שאין העיר נעשית לעיר הנדחת עד שידירוה המדיחים בעצמם, ולא שישלחו אחריהם שידירו את יושבי העיר. ומתיבת **אנשים** יש ללמוד שדין 'עיר הנדחת' נאמר רק באופן שישנם לפחות שני אנשים המדיחים את יושבי העיר, שהיו אין לומר הלשון **אנשים** בפחות משנים. דבר אחר, מתיבת **אנשים** יש ללמוד שיהיו המדיחים אנשים ולא נשים, **אנשים** ולא קטנים. **בני בליעל** – היינו 'בלי עול', בנים שפסקו עול שמים ומצוותיהם. מתיבת **מקרבך** יש ללמוד, שדווקא באופן שהיתה העיר בתוככי ארץ ישראל נעשית עיר הנדחת, ולא מן הספר – עיר גבול, הנמצאת ארץ מחוץ של גוים למחוץ של ישראל, שאין עושים עיר הנדחת בעיר הסמוכה לגבול. מתיבת **יושבי עירם** יש ללמוד, שדין עיר הנדחת נאמר דווקא באופן שהיו המדיחים בני אותה העיר, ולא כשהידיחה יושבי עיר אחרת. ומתיבת **לאמר** יש ללמוד, שצריכים שני עדים והתראה לכל אחד ואחד מבני העיר, שאין יושבי העיר נהרגים, עד שיהיו שני עדים המעידים על כל אחד מהם שעבד עבודה זרה, וכן אין הם נהרגים עד שיתרו בהם קודם עבודתם.